

Бондаренко Н.В.,

аспірант Уманського державного аграрного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУ

Розглянуто проблемні питання теорії кредиту в цілому та банківського кредиту зокрема.

The problem questions of credit theory are considered on the whole and bank credit including.

Роль кредиту в системі відтворення трактується в економічній літературі залежно від погляду на суть кредиту. Термін "методологія" використовується у науці не тільки для опису способів аналізу проблеми, а й для зазначення комплексу проблем, що аналізуються тією чи іншою школою.

Питання теорії банківського кредиту широко висвітлюються в економічній літературі А. Гальчинським, О. Євтухом, О. Лаврушиним, В. Лагутіним, П. Саблуком, М. Савлуком, Я. Чайковським та ін. В центрі уваги вчених знаходяться проблеми, пов'язані з механізмами банківського кредитування. Однак на сьогодні є потреба в теоретичному аналізі суті банківського кредиту з позицій поновленої методологічної бази.

Спробуємо з позицій синтезу знань економічної науки подивитись на проблему дослідження категорій кредиту та кредитних відносин.

В історії економічних вчень всі теорії кредиту традиційно поділяються на два напрямки – натуралістична і капіталотворча теорії, які відрізняються головним чином значенням, що відводиться кредиту і банкам у економіці. В межах кожної теорії знаходимо різні підходи, протилежні трактування, але всі дослідники так чи інакше в першу чергу звертають увагу на те, який вплив має кредит на суспільний розвиток, яке його значення в економіці.

Я.І.Чайковський розглядає кредит як "певний вид економічних відносин, котрі формуються в суспільстві", і обґрунтовує такі принципи кредитування: зворотності, строковості, цільового кредитування, забезпеченості, платності та диференційованого підходу [1].

Б.П. Луців під кредитом розуміє економічні відносини між суб'єктами ринку стосовно перерозподілу вартості на принципах зворотності, строковості та платності [2].

Н.В.Захараш визначає кредит як "суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах зворотності, платності та добровільності" [3].

Академік П.Т.Саблук вважає, що "кредит – це економічні відносини між юридичними та фізичними особами і державами з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотка" [4].

Аналіз визначень кредиту дозволяє нам зробити висновок, що найбільш правильною є характеристика кредиту як відносин, пов'язаних з наданням ресурсів у тимчасове користування на умовах повернення із погашенням зобов'язань, які при цьому виникають. Дане визначення охоплює практично всі види кредитних відносин як частини економічних відносин, включаючи не тільки відносини, пов'язані із рухом позичкового капіталу, а й ті, які виникають при реалізації товарів з відстрочкою платежу, попередньою оплатою, операціями із вкладками населення тощо.

Таким чином, кредит – це відносини в процесі перерозподілу і використання ресурсів на умовах терміновості, поверненості, платності і цільового призначення.

Економіст А.С. Замуруєв зазначає, що в публікаціях спостерігається змішування понять "кредит", "позика", "тип" або "вид" позики, "вид кредиту", "форма кредиту" [5]. Вітчизняні вчені також звертають увагу на змішування деяких понять. М. І. Савлук зазначає, що "... нерідко одне й те саме поняття одні автори називають формами кредиту, інші – видами, і навпаки. Деякі автори говорять лише про форми кредиту й зовсім не згадують про види. Такий різнобій може негативно впливати на практику організації кредитування, зокрема на розроблення її нормативно-інструктивного забезпечення" [6].

Термін "кредит" – походить від латинського слова "creditum", що означає позичку, довір'я або віддачу цінностей в тимчасове користування. В сучасних умовах цей термін використовується для визначення економічних відносин, які виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позички в грошовій або товарній формах на умовах повернення вартості в певний строк, за певну плату.

Позика, як і кредит, заснована на передачі в тимчасове володіння вартості. Але, на відміну від кредиту, вона може нада-

ватись на обмежений або необмежений термін, з різними формами оплати або без неї. Виходячи з особливостей позичкових угод, позичку можна визначити як операцію, в тому числі і фінансову, яка полягає в передачі товару в тимчасове володіння, з обов'язковим поверненням його. Позичка може бути у вигляді товару як єдності споживної вартості і вартості і у вигляді кредиту, який пов'язаний з тимчасовим володінням вартісною формою товару, порівняно незалежною від матеріально-речової.

А. Гальчинський [7] дає таке визначення позиції: позичковий капітал – це капітал, що реалізує себе як товар. Тобто, об'єктом купівлі – продажу є самі гроші, але не гроші як товар, а гроші як капітал. Особливістю позичкового капіталу, який функціонує як товар, є те, що, на відміну від продажу звичайного товару, він здається в позику – тобто відчужується від свого власника лише на певний час і за умови повернення з позичковим відсотком.

В ряді випадків суть кредиту ототожнюється з його змістом, природою і навіть з причиною виникнення. Але ці поняття не тотожні. В широкому розумінні – природа кредиту – це всі кредитні відносини, представлені різними формами, що відображають не тільки його суть, а й форму існування.

Загальноекономічною причиною появи кредиту є товарне виробництво та рух вартості у сфері товарного обміну, в процесі якого виникає розрив у часі між рухом товару і його грошовим еквівалентом, відбувається відокремлення грошової форми власності від товарної. При цьому виникнення кредитних відносин зумовлюється не самим фактом розбіжності в часі відвантаження товару і його оплати, а узгодженням між суб'єктами кредитних відносин умови щодо відстрочки платежу через укладання кредитної угоди. Але обіг товарів є не єдиною причиною виникнення кредитних взаємовідносин. Нині кредитні відносини з'являються за будь – якої економічної чи фінансової операції, пов'язаної із заборгованістю одного з учасників такої операції (дебіторська, кредиторська заборгованість, комерційний кредит та ін.).

Поряд із об'єктивними причинами існують специфічні причини виникнення і функціонування кредитних відносин, що пов'язані з потребою забезпечення безперервності процесу відтворення – сезонний характер виробництва, розбіжності між тимчасовим вивільненням грошових коштів і появою тимчасової потреби у них в процесі руху виробничих фондів господарюючих суб'єктів, відхилення фактичного використання оборотних коштів від їх нормативу та ін.

Отже, виникнення і функціонування кредиту завжди пов'язане з необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, з тимчасовим вивільненням коштів у одних підприємств і появою потреби в них у інших.

Досліджені визначення кредиту, із врахуванням їх особливостей, на наш погляд, будуть коректними лише для деяких форм кредитних відносин, а саме для тих, де кредитор одночасно є власником позичкової вартості.

Для банківського кредиту ці визначення в деякій мірі є проблематичними. Відомо, що банки працюють в основному на залучених ресурсах, які складають близько 90 % всіх ресурсів банку. Залучаючи ці ресурси, як правило, на платній основі, банки беруть на себе зобов'язання повернути їх у встановлені строки із відсотками. Між банками і власниками ресурсів у свою чергу виникають економічні відносини, які опосередковано впливають і на кредитні відносини банку з позичальниками. Потрібно підкреслити, що такі відносини в силу специфіки банківської діяльності не виникають періодично, як це може бути в інших суб'єктів господарювання, вони завжди присутні в будь-якому банку або його філії. Несвоєчасне повернення банківського кредиту, наданого за рахунок ресурсів вкладників і кредиторів, призводить до порушення ліквідності банку, його неспроможності розрахуватись за раніше прийнятими на себе зобов'язаннями. Таким чином, кредитні відносини банку з позичальниками торкаються інтересів його вкладників і кредиторів.

Найбільш глибоко, на нашу думку, суть банківського кредиту визначена К Марксом. У марксистській теорії банкірський кредит визначається як кредит, що надається позичковими капіталістами (банками), функціонуючим капіталістам та іншим позичальникам у вигляді грошових позик. При цьому позичковий капітал – це грошовий капітал, власник якого надає його у тимчасове користування іншому капіталісту за визначену плату – позичковий відсоток.

Визначення банківського кредиту як форми руху позичкового капіталу є цілком справедливим, як щодо активних, так і пасивних банківських кредитних операцій. Причому це визначення відноситься як до тимчасово вільних капіталів підприємств, розміщених на банківських рахунках, так і заощаджень населення. М.М. Ямпольський зазначає, що характерною особливістю і обов'язковим елементом існування і застосування кредиту є наявність кредитних відносин між учасниками кредитної угоди. Це стосується не тільки відносин, пов'язаних із наданням кредитів, а й інших видів кредитних відносин, напри-

клад, тих, які виникають при здійсненні вкладних операцій [8]. Тобто, якщо будь-який суб'єкт передає гроші в банк під певний відсоток, це означає, що вони функціонують для нього саме як позичковий капітал, тільки позичальником в даному випадку є банківська установа.

Це широке розуміння банківського кредиту. Але його застосування на практиці призводить до ускладнення формування об'єкта дослідження. По-перше, активні і пасивні банківські операції різні за своєю природою, по-друге, мають різне призначення і, по-третє – різні механізми формування та управління. Тому ми у своєму дослідженні будемо розглядати банківський кредит у вузькому розумінні, а саме як економічні відносини між банком-кредитором і позичальниками – суб'єктами господарювання.

Термін "банківський кредит" підкреслює той факт, що однією або навіть обома сторонами кредитної угоди є банк. Саме ця очевидна обставина відзначається першою особливістю банківського кредиту як у зарубіжних, так і у вітчизняних джерелах. Так, наприклад, у словнику Макміллана [9] банківський кредит визначається як форма банківської позички або кредитування банківською системою, і далі перераховуються специфічні механізми банківського кредитування. Енциклопедія банківської справи і фінансів Ч. Дж. Вулфела [10] визначає "кредит банківський" як прибуткові активи комерційних банків, включаючи різні коротко- та довгострокові кредити фізичним особам, товариствам, корпораціям, іншим фірмам, банкам, державним агенціям і відомствам, банківські інвестиції (у товариства, створені урядом США, окремими штатами, муніципалітетами і корпораціями).

В.І. Колесникова та Л.П. Кролівецька банківський кредит та кредитні відносини визначають так: "...основною формою кредиту є банківський кредит, тобто кредит, який надається комерційними банками різних типів і видів" [11].

О.І. Лаврушин, характеризуючи банківський кредит, підкреслює такі його особливості [12]:

- банк оперує не стільки власним капіталом, скільки залученими ресурсами;
- банк позичає вільний капітал, розміщений господарюючими суб'єктами на відповідних рахунках;
- банк позичає не просто грошові кошти, а кошти як капітал, що повинно налаштовувати позичальника на прибуткове вкладення позичених засобів.

Найбільш повне, на нашу думку, тлумачення банківського кредиту дає Ю.А.Потійко, визначаючи його як "економічну категорію, котра виражає відносини, пов'язані з акумуляцією власних

коштів банку, накопичень від пасивних банківських операцій, тимчасово вільних коштів бюджету, господарюючих суб'єктів і населення, які потім перерозподіляються і надаються позичальникам для використання на принципах строковості, платності, цільового використання та реального забезпечення" [13].

Виходячи із вищевикладеного, поняття банківського кредиту можна визначити так: банківський кредит – це економічні відносини, які виникають з приводу перерозподілу кредитного потенціалу банку на умовах повернення, платності, строковості та цільового використання позичкових ресурсів. Кредитний потенціал банку – це розмір мобілізованих ним ресурсів за мінусом загального резерву ліквідності.

Література

1. Чайковський Я. Сучасний стан та перспективи розвитку банківського кредитування // Банківська справа. – 2005. – № 2. – С. 36-47.
2. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях: Навчальний посібник / За ред. Б.П.Луціва – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 225 с.
3. Захараш Н.В. Місце кредиту у фінансовому забезпеченні суднобудівних підприємств: Автореф. дис. канд. ек. наук: 08.04.01/ Київський національний економічний університет. – К., 2001. – 20 с.
4. Основи економічної теорії: Навч. посібник / За ред. В.О. Білика, П.Т.Саблука. – К.: Інститут аграрної економіки. – 1999. – С. 46.
5. Замуруев А.С. Кредит и ссуда: терминологический анализ, классификация и определение формы // Деньги и кредит. – 1999. – № 4. – С. 32-33.
6. Гроші та кредит: Підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін. / За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.
7. Гальчинський А. Теорія грошей: Навч. посіб. – К.: Основи, 1996. – 413 с.
8. Ямпольский М.М. О трактовках кредита // Деньги и кредит. – 1999. – № 4. – С. 30-31.
9. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М., 1997. – С. 41-43.
10. Вулфел Ч.ДЖ. Энциклопедия банковского дела и финансов. Пер. с англ. Самара, 2000. – С. 692.
11. Колесникова В.И., Кроливецкая Л.П. Банковское дело. – М.: "Финансы и статистика", 1995. – 476 с.
12. Деньги. Кредит. Банки. Под ред. О.И. Лаврушина, – М., 1998. – С.182.
13. Потійко Ю.А. Кредитування підприємств України в перехідний період: Автореф. дис. канд. ек. наук: 08.04.01/ Київський національний економічний університет. – К., 2001. – 19 с.